

VAPPAUS JA OMAISUUS

Ludwig von Mises

© 2009 the Ludwig von Mises Institute
© 2009 Petri Kajander (käännös)
Kannen kuva: www.sxc.hu "Neighbourhood"

Lisää tekstejä: <http://www.taloudenperusteet.com/>

*...yksilöllisyyden ja kapitalismin
toimintaperiaatteet ja niiden soveltaminen
taloudellisiin asioihin eivät tarvitse
puolestapuhujaa tai propagandistia.
Saavutukset puhuvat puolestaan.*

— Ludwig von Mises

I

Vapaudesta oli vallalla kaksi erilaista käsitystä 1700-luvun lopulla, joista molemmat ovat hyvin erilaisia nykyajan käsitykselle vapaudesta.¹

Ensimmäinen näistä käsitteistä oli puhtaasti akateeminen ja ilman mitään sovellusta poliittisten asioiden hoidolle. Se oli muinaisista kirjoista johdettu käsite, jonka tutkiminen oli tuolloin korkeamman opetuksen summa ja sisältö. Näiden kreikkalaisten ja roomalaisten kirjoittajien silmissä vapaus ei ollut jotain, joka täytyi sallia kaikille. Se oli vähemmistön etuoikeus, enemmistöltä evättävä. Nykyisen terminologian mukaisesti se mitä kreikkalaiset kutsuivat demokratiaksi ei ollut sitä, mitä Lincoln kutsui kansan toteuttamaksi valtionhallinnoksi vaan oligarkia, täysivaltaisten kansalaisten suvereniteetti, jossa massat olivat metoikkeja tai orjia. Edes tätä 300-luvun ennen ajanlaskun alkua jälkeistä melko rajoittunutta vapautta filosofit,

¹ Tämä artikkeli julkaistiin ensi kerran luentona lokakuussa 1958 Princeton yliopistossa Mont Pelerin yhteisön yhdeksännessä tapaamisessa.

historioitsijat ja puhujat eivät käsitelleet käytännöllisenä perustuslaillisena instituutiona. He näkivät sen peruuttamattomasti kadotetun menneisyyden ominaisuutena. He valittelivat tämän kultaisen ajanjakson katoamista, mutta heillä ei ollut mitään keinoa siihen palaamiseksi.

Toinen vapauden käsite ei ollut yhtään vähemmän oligarkkinen, vaikkakaan siihen ei inspiroinut mikään kirjallinen muistelo. Se oli maataomistavan aristokratian ja toisinaan kaupungin aateliston tavoite etuoikeuksiensa säilyttämiseksi kuninkaallista absolutismia vastaan. Pääosassa Manner-Eurooppaa prinssit pysyivät voitokkaina näissä konflikteissa. Ainoastaan Englannissa ja Alankomaissa alaateli ja kaupunkilaisaatelisto onnistuivat torjumaan dynastiat. Mutta he eivät voittaneet vapautta kaikille, vaan vapauden eliiteille, kansan vähemmistölle.

Meidän ei tule paheksua tekopyhiksi henkilöitä, jotka noina aikoina julistivat vapautta samaan aikaan, kun he säilyttivät useiden lailliset kyvyttömyydet, jopa maaorjuuden ja orjatyön. He

kohtasivat ongelma, johon heillä ei ollut tyydyttävää vastausta. Tavanomainen tuotantojärjestelmä oli liian kapea jatkuvasti kasvavalle väestölle. Ihmisten lukumäärä oli kasvussa, joille maatalouden esikapitalistisissa menetelmissä, termin täydessä merkityksessä, ei ollut sijaa. Nämä sijaiset olivat nälkää näkeviä kerjäläisiä. He olivat uhka vallitsevalle yhteiskuntajärjestykselle ja pitkän aikaan kukaan ei pystynyt kuvittelemaan vallitsevalle tilanteelle mitään muuta järjestystä joka pystyisi ruokkimaan nämä kaikki kurjat poloiset. Ei tullut kyseeseenkään myöntää heille täysiä kansalaisoikeuksia, vielä vähemmän ottaa heidät osalliseksi valtion asioiden hoitoon. Hallitsijat pitivät ainoana ratkaisuna pitää heidät hiljaisina voimakeinoin.

II

Esikapitalistinen tuotantojärjestelmä oli rajoittunut. Sen historiallisena perustana oli sotilasvalloitus. Voitokkaat kuninkaat antoivat maat ritareilleen. Nämä aristokraatit olivat sananmukaisessa merkityksessä valtiaita, heidän ollessaan riippumattomia markkinoilla ostavista tai ostoista pidättyvistä kuluttajista. Toisaalta he olivat pääasiallisia asiakkaita valmistavalle teollisuudelle, joka kiltajärjestelmän alaisena oli järjestynyt korporaatiolliseen muotoon. Tämä muoto oli innovaatioiden vastainen. Se kielsi poikkeamat tavanomaisista tuotannon muodoista. Ihmisten lukumäärä, joille löytyi töitä edes maataloudesta tai käsityöläisammattien parista, oli rajoittunut. Näissä olosuhteista monen miehen täytyi huomata Malthusin sanoja käyttäen, että ”luonnon suunnattomissa pidoissa ei ole suojaisaa paikkaa hänelle” ja ”luonto pyytää häntä poistumaan”.² Mutta kuitenkin osa näistä hylkiöistä onnistui selviytymään, saamaan lapsia ja kasvattamaan varattomien lukumäärää yhtä

² Thomas R. Malthus, *An Essay on the Principle of Population*, toinen painos (London, 1803), s. 531.

toivottomammaksi.

Mutta sen jälkeen saapui kapitalismi. Tavanomaisesti kapitalismin katsotaan tuoneen radikaaleja innovaatioita, jotka mekaanisilla tehtailla korvasivat alkukantaisemmat ja vähemmän tehokkaammat artesaanien pajojen menetelmät. Tämä on melko ylimalkainen näkemys. Kapitalismille luonteenomainen piirre, joka erotti sen esikapitalistisista tuotantomenetelmistä, oli sen uusi tapa markkinoida. Kapitalismi ei ole pelkästään massatuotantoa, vaan massatuotantoa massojen tarpeiden tyydyttämiseksi. Vanhoina hyvinä aikoina käsityöläiset olivat palvelleet lähes yksinomaan hyvin toimeentulevien tarpeita. Tehtaat tuottivat halpoja hyödykkeitä kaikille. Kaikki varhaiset tehtaat osoittautuvat suunnitellun palvelemaan massoja, samaa kansanluokkaa joka työskenteli tehtaissa. Ne palvelivat niitä joko suoraan tarjonnallaan tai epäsuorasti viennillä tarjoten siten ulkomaista ruokaa ja raaka-aineita. Tämä markkinoinnin periaate oli varhaisen kapitalismin tunnusmerkki niin kuin se on nykypäivän kapitalisminkin.

Työntekijät itse ovat kuluttajia, jotka kuluttavat pääosan kaikista tuotetuista hyödykkeistä. He ovat suvereenia asiakkaita, jotka ovat ”aina oikeassa”. Heidän ostamisensa tai pidättymisensä ostamisesta määrittää mitä tuotetaan, missä määrin ja millaisella laadulla. Ostamalla itselleen parhaaksi sopivaa he saavat jotkut yritykset kannattaviksi ja laajentumaan ja toiset kannattamattomiksi ja supistumaan. Siten he jatkuvasti muuttavat tuotannon tekijöiden hallintaa liikemiesten haltuun, jotka ovat kaikkein menestyksekkäitä täyttämään heidän tarpeensa. Kapitalismissa tuotannon tekijöiden yksityinen omistus on yhteiskunnallinen toiminto. Yrittäjät, kapitalistit ja maanomistajat ovat niin sanotusti kuluttajien valtuuttamia ja heidän valtuutuksensa on kumottavissa. Tullakseen rikkaaksi ei riitä, että on kerran säästänyt ja kerännyt pääomia. On välttämätöntä sijoittaa yhtä uudestaan niihin toimintoihin, jotka parhaiten täyttävät kuluttajien tarpeet. Markkinaprosessi on päivittäin toistuva äänestys ja se poistaa kannattavien ihmisten joukosta väistämättömästi ne, jotka eivät työllistä omaisuuttaan kansan käskemällä tavalla. Mutta liiketoiminta, kaikkien nykypäivän valtioiden ja

itsenimettyjen älykköjen fanaattisen vihan kohde, saavuttaa ja säilyttää suuruutensa ainoastaan, koska se työskentelee massoille. Harvojen yltäkylläisyyteen keskittyvät tuotantolaitokset eivät koskaan saavuta suurta kokoa. 1800-luvun historioitsijoiden ja poliitikkojen epäkohtana oli, etteivät he oivaltaneet työläisten olleen teollisuuden tuotteiden pääasiallisia kuluttajia. Heidän näkökulmastaan palkansaajat ahersivat ainoastaan parasiittisen vapaa-aikaisen luokan yksinomaiseksi hyödyksi. He raatoivat harhaluulossa, että tehtaat olivat vahingoittaneet manuaalisten työntekijöiden asemaa. Jos he olisivat kiinnittäneet vähäkään huomiota tilastoihin, he olisivat helposti huomanneet näkökantansa virheellisyyden. Lapsikuolleisuus putosi, keskimääräinen elinikä piteni, väestö moninkertaistui ja tavallinen keskiverto ihminen nautti mukavuuksista, joista aikaisemman aikakauden hyvin toimeentulevat eivät edes unelmoineet.

Kuitenkin tämä ennennäkemätön massojen vaurastuminen oli pelkästään teollisen vallankumouksen sivutuote. Sen pääasiallinen

saavutus oli taloudellisen ylivallan siirtyminen maanomistajilta koko väestölle. Tavallinen ihminen ei ollut enää raataja, joka joutui tyytymään rikkaiden pöydistä tippuviin muruihin. Kolme hyljeksittyä kastia, jotka olivat tunnusomaisia esikapitalistisille ajanjaksoille – orjat, palvelijat ja patrististen ja skolastisten kirjailijoiden yhtäläillä brittiläisen lainsäädännön kanssa 1500-luvulta 1700-luvulle viittaamat vähävaraiset – katosivat. Heidän jälkeläisistään tässä uudessa liiketoiminnan ympäristössä ei tullut ainoastaan vapaita työläisiä, vaan myös kuluttajia. Tämä radikaali muutos heijastui myös markkinoilla liiketoiminnan painotuksessa. Liiketoiminta tarvitsee ennen kaikkea markkinoita ja vielä kerran markkinoita. Tämä on kapitalistisen yrityksen mantra. Markkinat, se tarkoittaa asiakkaita, ostajia, kuluttajia. Kapitalismissa on vain yksi tapa vaurastua: palvella kuluttajia paremmin ja halvemmalla kuin muut.

Kaupassa ja tehtaalla omistaja – tai yrityksissä osakkeenomistajien edustaja, toimitusjohtaja – on pomo. Mutta tämä isännöys

on pelkästään näennäistä ja ehdollista. Se on kuluttajien ylivoimaisuuden alaista. Kuluttaja on kuningas, todellinen pomo, ja valmistaja on mennyttä, ellei hän ylitä kilpailijoitaan palvelemalla paremmin asiakkaita.

Tämä mahtava taloudellinen muodonmuutos muutti maailmaa. Hyvin pian se siirsi poliittisen vallan etuoikeutetulta vähemmistöltä kansan käsiin. Täysi-ikäisten äänioikeus seurasi teollisen äänioikeuden vanavedessä. Tavallinen ihminen, jolla markkinaprosessi oli antanut vallan valita yrittäjistä ja kapitalisteista, saavutti vastaavan vallan valtionhallinnon alueella. Hänestä tuli äänestäjä.

Huomattavat taloustieteilijät ovat maininneet, mielestäni ensimmäisenä edesmenneen Frank A. Fetterin toimesta, että markkinat ovat demokratia, jossa jokainen sentti antaa oikeuden äänestää. Oikeampaa olisi sanoa, että kansan edustuksellinen valtionhallinto on pyrkimys järjestää perustuslailliset asiat markkinoiden mallin mukaisesti, mutta tätä

mallia ei voida koskaan täysin saavuttaa. Poliitikassa vallitsee aina enemmistön tahto ja vähemmistöt joutuvat taipumaan siihen. Se palvelee myös vähemmistöjä, olettaen etteivät ne ole liian vähäpätöisiä lukumäärältään tullakseen sivuutetuiksi. Vaateteollisuus ei tuota vaatteita ainoastaan normaaleille ihmisille, vaan myös pyyleville, ja kustannusala ei paina ainoastaan länkkäreitä ja salapoliisitarinoita massoille, vaan myös kirjoja arvostelukykyisille lukijoille. On olemassa myös toinen tärkeä ero. Poliitikassa yksilöllä tai pienellä yksilöiden ryhmällä ei ole keinoja olla tottelematta enemmistön tahtoa. Mutta intellektuellin osa-alueella yksityinen omaisuus tekee vastarinnan mahdolliseksi. Kapinoitsija joutuu maksaan hinnan itsenäisyydestään – mitään ilmaista ei ole olemassa ilman uhrauksia. Mutta jos on valmis maksamaan hinnan, on mahdollista poiketa vallitsevasta oikeaoppisuudesta tai uusortodoksiasta. Millaiset olisivatkaan olleet olosuhteet sosialistisessa kansanyhteisössä väärauskoisille kuten Kierkegaard, Schopenhauer, Veblen tai Freud? Monetille, Courbetille, Walt Whitmanille, Rilkele tai Kafkalle? Kaikkina

aikoina uuden ajattelun ja toiminnan pioneerit ovat pystyneet työskentelemään ainoastaan, koska yksityisomitus on mahdollistanut enemmistön tapojen ylenkatsomisen. Näistä separatisteista ainoastaan hyvin harva oli taloudellisesti riittävän itsenäinen uhmaamaan valtiota enemmistön mielipiteissä. Mutta he löysivät vapaan talouden ilmapiirissä yleisöstä ihmisiä, jotka olivat valmiina auttamaan ja tukemaan heitä. Mitä Marx olisi tehnyt ilman hänen tukijaansa, tehtailija Friedrich Engelsiä?

III

Sosialistien kapitalismin taloudellisin kritiikin mitätöi täysin heidän kyvyttömyytensä ymmärtää kuluttajien suvereeniteettia markkinataloudessa. He näkevät ainoastaan erilaisten yritysten ja tehtaiden hierarkkiset organisaatiot ja epäonnistuvat käsittämään, että voittojen järjestelmä pakottaa liike-elämän palvelemaan kuluttajia. Toiminnassaan työnantajiaan kohtaan liitot menettelevät ikään kuin pelkästään pahantahtoisuus ja ahneus estäisi heidän kutsumaansa johtoa maksamasta korkeampia palkkatasoja. Heidän lyhytnäköisyytensä ei ulotu tehtaan porttien ulkopuolelle. He ja heidän kätyrinsä puhuva taloudellisen vallan keskittymisestä oivaltamatta, että taloudellinen valta on lopulta ostavan yleisön käsissä, joista työntekijät itse muodostavat valtavan enemmistön. Heidän kyvyttömyytensä käsittää asioita niin kuin ne ovat heijastuu sopimattomissa metaforissa kuten teolliset kuningas- ja herttuakunnat. He ovat liian hidasjärkisiä näkemään eroa suvereenin kuninkaan tai herttuan, jotka voi syrjäyttää

ainoastaan voimakkaampi valloittaja, ja ”suklaakuninkaan” välillä, joka kadottaa ”kuningaskuntansa” välittömästi, kun asiakkaat mieltyvät käyttämään toista toimittajaa. Tämä vääristymä on kaikkien sosialististen suunnitelmien perustana. Jos yksikään sosialistisista päälliköistä olisi yrittänyt ansainta elantonsa myymällä nakkisämpylöitä, hän olisi oppinut jotain asiakkaiden suvereniteetista. Mutta he olivat ammattilaisvallankumouksellisia ja heidän ainoa tehtävänsä oli sytyttää sisällissota. Lenin ihanteena oli rakentaa kansakunnan tuotantotoiminta postilaitoksen mallin mukaan, laitoksen joka ei ole riippuvainen asiakkaista, koska sen tappiot katetaan pakollisista veroista. ”Koko yhteiskunnasta”, hän sanoi, ”tulisi yksi toimisto ja yksi tehdas”.³ Hän ei nähnyt, että koko toimiston ja tehtaan luonne muuttuu täysin, kun se on yksin maailmassa ja ihmisille ei enää sallita valita useiden yritysten tuotteiden ja palveluiden välillä. Koska hänen sokeutensa teki hänelle mahdottomaksi käsittää markkinoiden ja kuluttajan roolia kapitalismissa, hän ei voinut

³ V.I. Lenin, *State and Revolution* (New York: International Publishers, s.d.) s. 84.

nähdä eroa vapauden ja orjuuden välillä. Koska hänen silmissään työläiset olivat ainoastaan työläisiä eivätkä asiakkaita, hän uskoi heidän jo olevan orjia kapitalismissa ja kaikkien tehtaiden ja kauppojen kansallistaminen ei muuttaisi heidän asemaansa. Sosialismi korvaa kuluttajien suvereniteetin diktaattorin tai diktaattorien komitean suvereniteetilla. Kansalaisten taloudellisen suvereniteetin myötä häviää myös heidän poliittinen suvereniteettinsa. Yksinomaista tuotantosuunnitelma, joka korvaa kaiken suunnittelun kuluttajan osalta vastaa perustuslaillisuuden alueella yhden puolueen periaate, joka riistää kansalaisilta kaikki mahdollisuudet määrittää yhteisten asioiden kulkua. Vapaus on jakamatonta. Siltä joka ei ole kykenevä valitsemaan eri purkkikeittomerkkien välillä on riistetty myös valta valita eri poliittisten puolueiden ja ohjelmien väliltä ja valita viranhaltijoita. Hän ei ole enää ihminen – hänestä tulee pelinappula korkeimman yhteiskuntasuunnittelijan käsissä. Jopa hänen vapautensa kasvattaa jälkeläisiä poistetaan eugeniikalla. Luonnollisesti sosialistiset johtajat toisinaan vakuuttavat, että yksinvaltainen

tyrannia kestää vain siirtymävaiheen kapitalismista ja edustuksellisesta valtionhallinnosta sosialistiseen vuosituhanteen, jossa kaikkien tarpeet ja toiveet toteutetaan täysimääräisesti.⁴ Kun sosialistinen järjestys on ”riittävästi turvattu kestävään kritiikkiä”, Joan Robinson, brittiläisen neocambridge koulukunnan merkittävä edustaja, lupaa meille ystävällisesti, että ”jopa itsenäiset filharmoniset yhteisöt” sallitaan.⁵ Siten kaikkien eri mieltä olevien likvidointi on ehto sen saavuttamiselle, jota kommunistit kutsuvat vapaudeksi. Tästä näkökulmasta saatamme myös ymmärtää mitä toisella huomattavalla englantilaisella J. G. Crowtherilla oli mielessä, kun hän ylisti inkvisitiota ”hyödyllisenä tieteelle, silloin kun se suojelee nousevaa luokkaa.”⁶ Tämän kaiken merkitys on selvä. Kun kaikki ihmiset nöyristellen kumartavat diktaattoria, ei ole enää jäljellä erimielisiä likvidoitaviksi. Caligula,

⁴ Karl Marx, *Sur Kritik des Sozialdemokratischen Programms von Gotha*, toim. Kreibich (Reichenberg, 1920), s. 23.

⁵ Joan Robinson, *Private Enterprise and Public Control* (julkaistu järjestölle the Association for education in Citizenship English Universities Press, Ltd. toimesta, s.d.), s. 13–14.

⁶ J.G. Crowther, *Social Relations of Science* (London, 1941), s. 333.

Torquemada ja Robespierre olisivat yhtyneet tähän ratkaisuun.

Sosialistit ovat toteuttaneet semanttisen vallankumouksen muuntamalla termien merkitykset päinvastaisiksi. Heidän ”uuskielensä” mukaan, kuten George Orwell sitä kutsui, on olemassa termi ”yhden puolueen periaate”. Etymologisesti puolue juontuu nominista osa. Veljetön osa ei enää eroa vastakohtastaan, kokonaisesta – se on identtinen sen kanssa. Veljetön puolue ei ole puolue ja yhden puolueen periaate on todellisuudessa puolueettomuuden periaate. Se on kaikenlaisen opposition tukahduttamista. Vapaus edellyttää oikeutta valita myöntymisen ja vastustamisen väliltä. Mutta uuskielessä se tarkoittaa velvollisuutta ehdottomaan suostumukseen ja tiukkaa erimielisyyden kieltämistä. Tämä kaikkien poliittisen terminologian sanojen perinteisten konnotaatioiden kääntäminen päinvastaiseksi ei ole pelkästään Venäjän kommunistien ja heidän fasististen ja natsiseuraajiensa kielen erikoisuus. Yhteiskuntajärjestys, joka hävittämällä

yksityisomistuksen riistää kuluttajalta autonomian ja itsenäisyyden ja siten alistaa jokaisen ihmisen keskussuunnittelulautakunnan mielivallan alaiseksi, ei pystyisi voittamaan massojen tukea taakseen, ellei sillä naamioitais sen pääluonteenpiirrettä. Sosialistit eivät olisivat koskaan pystyneet huiputtamaan äänestäjiä, jos he olisivat avoimesti kertoneet lopullisen päämääränsä olevan syöstä heidät orjuuteen. Julkisuudessa he olivat pakotetut myötäilemään tyhjillä korulauseilla perinteistä vapauden arvostusta.

IV

Tilanne oli toinen suuren salaliiton sisäpiirin sisäisissä keskusteluissa. Siellä vihkiytyneet eivät peitelleet pyrkimyksiään vapauden suhteen. Heidän mielestään vapaus oli varmasti hyvä ominaisuus menneisyyden porvarillisen yhteiskunnan puitteissa, koska se antoi heille mahdollisuuden käynnistää hankkeensa. Mutta sen jälkeen kun sosialismi on voittoisa, yksilöiden vapaalle ajattelulle ja autonomiselle toiminnalle ei ole enää mitään tarvetta. Lisämuutos on ainoastaan poikkeamaa täydellisestä tilasta, jonka ihmiskunta on saavuttanut päästyään sosialismin autuuteen. Näissä olosuhteissa olisi silkkaa hulluutta suvaita vastalauseita.

Vapaus, bolshevikit sanovat, on porvarillinen ennakkoluulo. Tavallisella ihmisellä ei ole mitään omia ajatuksia, hän ei kirjoita kirjoja, haudo vääräoppisuutta ja keksi uusia tuotantomenetelmiä. Hän haluaa vain nauttia elämästään. Hänelle ei ole käyttöä älykköjen luokkaintresseille, jotka ansaitsevat elantonsa

ammattillisina vastustajina ja keksijöinä.

Tämä on varmasti kaikkein ylimielisin koskaan laadittu tavallisen kansalaisen halveksunta. Tätä asiaa ei ole tarvetta argumentoida. Kysymys ei ole siitä pystyykö tavallinen ihminen ajattelemaan, puhumaan ja kirjoittamaan kirjoja. Kysymys on siitä hyötyvätkö veltot rutiineihin kangistuneet niiden vapaudesta, jotka ylittävät heidät älykkyydessä ja tahdonvoimassa. Kadunmies saattaa olla välinpitämätön tai jopa halveksua parempien ihmisten toimia. Mutta ihastuneena hän nauttii kaikista niistä hyödyistä, joita innovaattorien ponnistelut tuovat hänen saatavilleen. Hänellä ei ole käsitystä siitä, mikä näyttää hänelle pelkältä merkityksettömältä hiusten halkomiselta. Mutta heti kun nämä ajatukset ja teorit ovat yritteliäiden liikemiesten käytössä tyydyttääkseen joitain hänen viimeisimpiä toiveitaan, hän kiiruhtaa hankkimaan näitä uusia tuotteita. Kadunmies on epäilyksettä pääasiallinen edunsaaja kaikista nykytieteen ja teknologian saavutuksista.

Pitää paikkansa ettei keskiverroilla älyllisillä kyvyillä ole mahdollista nousta teollisuuden johtoon. Mutta markkinoiden hänelle taloudellisissa asioissa myöntämä suvereniteetti kannustaa yrittäjiä ja markkinoijia muuntamaan hänen käyttöönsä kaikki tieteellisen tutkimuksen saavutukset. Ainoastaan ihmiset, joiden älyllinen horisontti ei ulotu tehtaan sisäistä organisaatiota pidemmälle ja jotka eivät käsitä mikä saa liikemiehet toimimaan, epäonnistuvat huomaamasta tätä tosiasiaa.

Neuvostoliittolaisen järjestelmän ihailijat kertovat meille yhä uudestaan, että vapaus ei ole korkein hyve. Se ei ole ”saavuttamisen arvoinen”, jos se pitää sisällään köyhyyttä. Sen uhraaminen vaurauden saavuttamiseksi massoille on heidän silmissään täysin oikeutettua. Mutta muutamille niskoitteleville yksilöille, jotka eivät pysty mukauttamaan itseään tavallisen kadunmiehen tapoihin, kaikki ihmiset Venäjällä ovat täysin onnellisia. Voimme jättää kyseenalaiseksi koskiko tämä onnellisuus myös miljoonia Ukrainalaisia talonpoikia, jotka kuolivat nälkään, pakkoleirien vankeja ja marxilaisia johtajia, jotka

puhdistettiin. Mutta emme voi sivuuttaa tosiasiaa, että elintaso oli mittaamattomasti korkeampi lännen vapaissa maissa kuin kommunistisessa idässä. Antaessaan pois vapauden hintana vaurauden saavuttamiseksi venäläiset tekivät huonon kaupan. Nyt heillä ei ole kumpaakaan.

V

Romanttinen filosofia oli harhaluulossa, että historian alkuvaiheissa yksilöt olivat vapaita ja historiallisen evoluution myötä heiltä riistettiin heidän alkuperäinen vapautensa. Kuten Jean Jacques Rousseau näki asian, luonto myönsi ihmiselle vapauden ja yhteiskunta orjuutti hänet. Todellisuudessa muinaiset ihmiset olivat jokaisen armoilla, joka oli vahvempi ja pystyi siten anastamaan heidän niukat eloonjäämisenä keinot. Luonnossa ei ole mitään, jota voitaisiin kutsua vapaudeksi. Vapauden käsite viittaa aina ihmisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Pitää paikkansa, ettei yhteiskunta pysty toteuttamaan harhaista käsitystä yksilön absoluuttisesta itsenäisyydestä. Yhteiskunnassa jokainen on riippuvainen siitä, mitä muut ihmiset ovat valmiit panostaman hänen hyvinvointiinsa vastineena hänen panoksestaan muiden hyvinvointiin. Yhteiskunta on perustaltaan keskinäistä palvelujen vaihdantaa. Siinä määrin kun ihmisillä on vapaus valita, he ovat vapaita; jos heidät pakotetaan väkivallalla tai voimankäytön uhalla antautumaan vaihdannan ehtoihin, huolimatta

siitä kuinka he sen kokevat, heiltä puuttuu vapaus. Tämä orja on vapauttamaton nimenomaan, koska isäntä osoittaa hänelle hänen tehtävänsä ja määrittää mitä hänen tulee saamaan, jos hän sen suorittaa.

Mitä tulee alistamisen ja voimankäytön yhteiskunnalliseen koneistoon, valtion, vapauden suhteen ei ole mitään epäselvyyttä. Valtio on perustaltaan vapauden negaatio. Se turvautuu väkivaltaan tai voimankäytön uhkaan saattaakseen kaikki ihmiset noudattamaan valtion käskyjä, pitivät he niistä tai eivät. Valtion toimivallan laajuudessa on pakkovaltaa, ei vapautta. Valtio on tärkeä instituutio saattamaan yhteistyön yhteiskunnallisen järjestelmän toimimaan sujuvasti ilman väkivaltaisia häiriöitä joko kotimaista tai ulkomaista alkuperää olevien gangsterien tahoilta. Valtio ei ole, kuten eräät sitä kutsuvat, välttämätön paha; se ei ole paha, vaan keino, ainoa olemassa oleva keino mahdollistamaan ihmisten rauhanomaisen rinnakkaiselon. Mutta se on vastakohta vapaudelle. Se hakkaa, vangitsee ja hirttää. Kaikki mitä valtio tekee on lopulta aseistettujen

konstaapelien toimien tukemaa. Jos valtio pitää koulua tai sairaalaa, vaaditut varat kerätään veroilla, toisin sanoen kansalaisilta perityillä maksuilla.

Jos otamme huomioon tosiasian ihmisen luonnosta, että sivilisaatiota tai rauhaa ei voi olla olemassa ilman valtion väkivaltakoneiston toimintaa, voimme kutsua valtiota kaikkein hyödyllisimmäksi ihmisen instituutioksi. Mutta silti jäljelle jää tosiasia, että valtio on alistamista, ei vapautta. Vapaus löytyy ainoastaan alueilta, joihin valtio ei puutu. Vapaus on aina vapautta valtiosta. Se on valtion intervention rajoitus. Se vallitsee ainoastaan alueilla, joilla kansalaisilla on mahdollisuus valita millä tavoin he haluavat edetä. Kansalaisyhteiskunnat ovat määräyksiä, jotka rajoittavat piiriä, jossa valtion asioita hoitavat henkilöt voivat rajoittaa yksilön toiminnan vapautta.

Ihmisten tavoite valtion perustamisella on mahdollistaa tietyn yhteiskunnallisen yhteistoiminnan järjestelmän toiminta työnjaon periaatteen alaisuudessa. Jos ihmisten haluama

yhteiskunnallinen järjestelmä on sosialismi (kommunismi, suunnittelu), vapaudelle ei jää sijaa. Kansalaiset ovat kaikissa suhteissa valtion määräysten alaisena. Valtio on totalitaarinen; hallinto on totalitaarinen. Valtio yksin suunnittelee ja pakottaa jokaisen käyttäytymään sen ainutlaatuisen suunnitelman mukaisesti. Markkinataloudessa yksilöt ovat vapaita valitsemaan tavan, jolla he haluavat integroida itsensä yhteiskunnallisen yhteistoiminnan puitteisiin. Markkinoiden vaihdannan laajuudessa yksilöiden taholta tapahtuu spontaania toimintaa. Tässä laissez-faireksi kutsutussa järjestelmässä ja mitä Ferdinand Lassalle nimitti yövärtijavaltioksi vallitsee vapaus, koska yksilöillä on vapaus suunnitella toimiaan.

Sosialistien tulee myöntää, että sosialistisessa järjestelmässä ei voi olla vapautta. Mutta he yrittävät häivyttää eroa orjallisen valtion ja taloudellisen vapauden väliltä kieltämällä, että keskinäisessä hyödykkeiden vaihdannassa markkinoilla olisi mitään vapautta. Jokainen markkinoiden vaihdanta on, sosialististen juristien koulukunnan sanojen

mukaan, ”pakkotoimi muiden ihmisten vapautta kohtaan”. Heidän silmissään ei ole mitään mainittavaa eroa henkilön veron tai tuomarin määräämän sakon maksamisen tai hänen sanomalehden tai elokuva lipun ostamisen välillä. Kaikissa näissä tapauksissa henkilö on hallitsevan vallan alainen. Hän ei ole vapaa, sillä kuten professori Hale sanoo, ihmisen vapaus tarkoittaa ”kaikenlaisten esteiden puuttumista hänen materiaalistien hyödykkeiden käytöltään.”⁷ Tämä tarkoittaa: En ole vapaa, koska villapaidan kutonut nainen, ehkä lahjaksi miehelleen, estää minua käyttämästä sitä. Minä itse rajoitan kaikkien muiden ihmisten vapautta, koska vastustan heitä käyttämästä hammasharjaani. Näin tehdessäni, tämän opinkappaleen mukaan, harjoitan yksityistä hallintovaltaa, joka vastaa julkista hallintovaltaa, valtaa, jota valtio harjoittaa vangitessaan ihmisiä Kakolaan.

Tätä uskomatonta opinkappaletta esittävät päättelivät johdonmukaisesti, että vapautta ei löydy mistään. He vakuuttavat, että se mitä he

⁷ Robert L. hale, *Freedom Through Law, Public Control of Private Governing Power* (new York: Columbia University, 1952), s.4ff.

kutsuvat taloudelliseksi painostukseksi ei olennaisesti eroa isäntien harjoittamasta painostuksesta orjiaan kohtaan. He hylkäävät yksityiseksi hallintovallaksi kutsumansa, mutta he eivät vastusta vapauden rajoittamista julkisen hallintovallan taholta. He haluavat keskittää kaikki vapauden rajoitteiksi kutsumansa valtion käsiin. He hyökkäävät yksityisomistuksen instituutiota ja lakeja vastaan, jotka, kuten he sanovat, ovat ”valmiina valvomaan omistusoikeuksia – tarkoittaen jokaisen vapauden kieltämistä toiminnalta, joka loukkaa niitä.”⁸

Sukupolvi sitten kaikki kotirouvat valmistivat keittoa reseptien pohjalta, jotka he olivat saaneet äideiltään tai keittokirjoista. Nykyään useat kotirouvat suosivat ostaa, lämmittää ja tarjota purkkikeittoja perheilleen. Mutta oppineiden tohtoriemme mukaan purkitusyritys on kotirouvan vapautta rajoittavassa asemassa, koska asettamalla hinnan peltipurkille, se asettaa hänelle esteen sen käytölle. Ihmiset, joilla ei ollut etuoikeutta tulla opetetuiksi näiden merkittävien opettajien taholta,

⁸ Ibid.,s.5.

sanoisivat, että purkitetun tuotteen valmistaa purkittaja ja että valmistaessaan sen yritys poisti kuluttajalta suurimman esteen sen saatavuudelta ja purkin käyttämiseltä – toisin sanoen sen olemattomuudelta. Pelkkä tuotteen sisin olemus ei pysty tyydyttämään ketään ilman sen olemassaoloa. Mutta he ovat väärässä tohtorien mukaan. Yritys hallitsee kotirouvaa, se tuhoaa ylenmääräisellä keskittyneellä voimallaan hänen yksilöllisen vapautensa ja valtion tehtävänä on estää tällainen karkea loukkaus. Yritykset tulee, Ford säätiön suojeluksessa olevan toisen tämän ryhmän jäsenen professori Berlen mukaan, alistaa valtion kontrolliin.⁹

Miksi kotirouvamme ostaa purkitetun tuotteen sen sijaan, että pitäytyisi äitinsä tai isoäitinsä menetelmissä? Epäilemättä koska hän pitää tätä toimintamallia itselleen edullisempänä perinteiseen tapaan verrattuna. Kukaan ei pakottanut häntä. Oli ihmisiä – heitä kutsutaan välittäjiksi, edistäjiksi, kapitalisteiksi, keinottelijoiksi, pörssipelureiksi – joilla oli

⁹ A.A. Berle, Jr., *Economic Power and the Free Society, a Preliminary Discussion of the Corporation* (New York: the Fund for the Republic, 1954).

ideana sijoittamalla purkitusteollisuuteen tyydyttää miljoonien kotirouvien piilevä tarve. Ja on olemassa muita yhtä itsekkäitä kapitalisteja, jotka useissa sadoissa yrityksissä tarjoavat kuluttajille useita satoja erilaisia asioita. Mitä paremmin yritys palvelee yleisöä, sitä enemmän asiakkaita se saa ja sitä isommaksi se kasvaa. Vieraile keskiverrossa amerikkalaisessa kodissa ja tulet näkemään kenelle laitteiden koneistot pyörivät.

Vapaassa maassa ketään ei estetä tulemasta rikkaaksi palvelemalla kuluttajia paremmin kuin heitä jo palvelee. Tarvitaan ainoastaan älyä ja kovaa työtä. ”Nykyaikainen sivilisaatio, lähes kaikki sivilisaatiot”, sanoi Edwin Cannan, viimeinen merkittävien brittiläisten taloustieteilijöiden sarjassa, ”perustuu periaatteelle tehdä asiat miellyttäväksi niille, jotka miellyttävät markkinoita ja epämiellyttäväksi niille, jotka epäonnistuvat tekemään niin.”¹⁰

Kaikki tämä puhe taloudellisen vallan

¹⁰ Edwin Cannan, *An Economist's Protest* (London, 1928), s. VI ff.

keskittymisestä on turhaa. Mitä suurempi yritys on, sitä useampia ihmisiä se palvelee, sitä enemmän se on riippuvainen kuluttajista, joukoista, massoista. Markkinataloudessa taloudellinen valta on kuluttajien käsissä.

Kapitalistinen liiketoiminta ei ole pitkäjänteisyyttä kerran saavutetussa tuotantotilassa. Se on ennemminkin keskeytyksetöntä innovointia, päivittäisiä ponnisteluja parantaa tarjontaa kuluttajille uusilla, paremmilla ja halvemmilla tuotteilla. Jokainen tuotannollisen toiminnan tila on ainoastaan väliaikainen. Vallitsee loppumaton pyrkimys korvata jo saavutettu jollakin joka palvelee kuluttajia vielä paremmin. Niinpä kapitalismissa on jatkuva eliitin kierto. Henkilöitä, joita kutsutaan teollisuuden johtajiksi, kuvaa kyky tuottaa uusia ideoita ja panna ne täytäntöön. Oli yritys kuinka iso tahansa, se on tuhon oma heti kun se ei onnistu sopeuttamaan päivittäin itseään uudeksi parhaaksi tavaksi palvelle kuluttajia. Mutta poliitikot ja pyrkyriuudistajat näkevät ainoastaan teollisuuden rakenteen sellaisena kuin se on tänään. He luulevat olevansa riittävän

nokkelia sieppaamaan liiketoimilta tehtaiden kontrollin sellaisena kuin ne ovat tänään ja johtamaan niitä pitäytymällä jo vakiintuneissa rutiineissa. Vaikka samaan aikaan kunnianhimoinen tulokas, josta tulee huomisen suurliikemies, on jo valmistelemassa suunnitelmia ennekuulumattomiin asioihin, heillä on ainoastaan mielessä jatkaa asioiden hoitamista vanhaan malliin. Byrokraattien kehittämästä ja käytäntöön laittamasta teollisesta innovaatiosta ei löydy todisteita. Ellei haluta vaipua pysähtyneisyyteen tulee toiminnanvapaus jättää niille tämän päivän tuntemattomille, joilla on nerokkuutta johtaa ihmiskuntaa eteenpäin yhä tyydyttävimpiin olosuhteisiin. Tämä on kansakunnan taloudellisen järjestäytymisen pääongelma.

Aineellisten tuotannontekijöiden yksityisomistus ei ole rajoitus kaikkien ihmisten vapaudelle valita heille parhaiten sopivaa. Päinvastaisesti se on keino asettaa kadunmies hänen ostajan roolissaan kaiken taloudellisen toiminnan ylivaltaan. Se on keino kannustaa kansakunnan kaikkein tarmokkaimpia henkilöitä

ponnistelemaan palvellakseen muita ihmisiä
parhaiden kykyjensä mukaan.

VI

Kapitalismin tuomia laajoja muutoksia kadunmiehen olosuhteisiin ei tule kuitenkaan kuvatuksi perinpohjaisesti keskittymällä ainoastaan hänen nauttimaansa ylivoimaisuuteen kuluttajana ja valtion asioissa äänestäjänä ja hänen elintasonsa ennennäkemättömään kohoamiseen. Yhtään vähemmän merkityksellinen ei ole tosiasia, että kapitalismi mahdollisti hänelle säästää, kerätä ja sijoittaa pääomaa. Kuilu, joka esikapitalistisessa asemassa ja kastiyhteiskunnassa erotti omaisuuden haltijat pennittömistä köyhistä, on kaventunut. Aikaisempina ajanjaksoina kisällin palkka oli niin alhainen, että hän hädin tuskin pystyi panemaan mitään säästöön ja jos hän niin teki, hän pystyi pitämään säästönsä ainoastaan hamstraamalla ja piilottamalla muutamia kolikoita. Kapitalismissa hänen pätevyytensä mahdollistaa säästämisen ja löytyy instituutioita, jotka mahdollistavat hänelle sijoittaa varojansa liiketoimiin. Merkittävä osuus Amerikan teollisuuden sitoutuneesta pääomasta on työntekijöiden säästöjen vastapuolena. Hankkimalla säästötalletuksia, vakuutuksia,

velkakirjoja ja osakkeita palkansaajat ja työntekijät nauttivat itse koroista ja osingoista, ja siten marxismin terminologian mukaan ovat riistäjiä. Kadunmiehen intressissä on liiketoiminnan ruokkiminen suoraan ei pelkästään kuluttajana ja työntekijänä vaan myös sijoittajana. Tietyissä mitassa vallitsee suuntaus pyyhkiä pois aikaisempaa jyrkkää eroa niiden väliltä jotka omistavat tuotannontekijöitä ja niiden jotka eivät. Mutta luonnollisesti tämä trendi voi kehittyä ainoastaan silloin kun yhteiskunnallisiksi väitetyt toimintaperiaatteet eivät sabotoi markkinataloutta. Hyvinvointivaltion helpon rahan, luottolaajentumisen ja avoimen inflaation välineillään jäytää osan kaikista kansakunnan laillisen maksuvälineen yksiköissä maksettavista veloista. Kadunmiehen itsenimetyt puolestapuhujat ovat yhä ajatuksen ohjaamina, että toimintapolitiikka, joka suosii velallisia velkojien kustannuksella, on erittäin hyödyllinen kansan enemmistölle. Heidän kyvyttömyytensä käsittää markkinatalouden perusluonteenpiirteitä tulevat esiin myös heidän epäonnistumisessaan nähdä ilmeistä tosiasiaa, että ne joita he tekeytyvät auttavansa ovat luotottajia heidän

roolissaan säästäjinä, vakuutuksenottajina ja velkakirjojen omistajina.

VII

Läntisen yhteiskuntafilosofian erityispiirre on yksilöllisyys. Se pyrkii luomaan piirin, jossa yksilöllä on vapaus ajatella, valita ja toimia ilman rajoittavaa pakottamisen ja alistamisen yhteiskunnallisen koneiston, valtion, väliintuloa. Kaikki läntisen sivilisaation henkiset ja aineelliset saavutukset ovat tulosta tästä vapauden ajatuksen toiminnasta.

Tämä kapitalismin ja yksilöllisyyden opinkappale ja toimintaperiaate sekä sen soveltaminen taloudellisiin asioihin eivät tarvitse puolestapuhujaa tai propagandistia. Saavutukset puhuvat puolestaan.

Kapitalismi ja yksityisomistus perustuvat, muiden huomioiden lisäksi, myös niiden tuotannollisten saavutusten ylivertaiseen tehokkuuteen. Juuri tämä tehokkuus mahdollistaa kapitalistisille liiketoimille ylläpitää nopeasti kasvavaa väestöpohjaa jatkuvasti kohenevalla elintasolla. Seurauksena oleva massojen asteittain edistyvä vaurastuminen luo yhteiskunnallisen

ympäristön, jossa poikkeuksellisen lahjakkailla yksilöillä on vapaus tarjota kanssakansalaisilleen kaikki mihin he ovat kykeneviä. Yksityisomistuksen ja rajoitetun valtion yhteiskuntajärjestelmä on ainoa järjestelmä, jolla on taipumus vähentää alkukantaisuutta niissä, joilla on sisäsyntyinen kyky hankkia henkilökohtaista sivistystä.

Kapitalismin aineellisten saavutusten väheksyminen havainnoimalla, että ihmiskunnalle löytyy tarpeellisempiakin asioita kuin suuremmat ja nopeammat autot ja kodit keskuslämmityksellä, ilmastoinnilla, jääkaapeilla, pesukoneilla ja televisioilla on turhanpäiväistä ajanvietettä. Tällaisia korkeampia ja jalompia pyrkimyksiä löytyy varmasti. Mutta ne ovat korkeampia ja jalompia nimenomaan, koska niitä ei voida tavoitella millään ulkonaisilla pyrkimyksillä, vaan ne vaativat yksilön henkilökohtaista määrätietoisuutta ja ponnisteluja. Tätä kritisoivat kapitalismia moittiakseen osoittavat verraten karkeaa ja aineellista näkemystä olettaessaan, että valtio tai tuotantotoimelliset organisaation pystyisivät

rakentamaan moraalista ja henkistä sivistystä. Nämä ulkoiset tekijät pystyvät tässä suhteessa luomaan ainoastaan ympäristön ja kyvykkyyden, joka tarjoaa yksilöille mahdollisuuden työskennellä henkilökohtaisen täydellistymisen ja valistuksen hyväksi. Ei ole kapitalismin vika, että massat suosivat nyrkkeilyotteluja Sophoclesin *Antigonen*, jazzia Beethovenin sinfonioitten ja sarjakuvia runouden sijaan. Mutta on varmaa, että kun esikapitalistiset olosuhteet sellaisina kuin ne yhä vallitsevat yhä suurta osaa maailmasta tekevät nämä asiat saataville ainoastaan pienelle ihmisten vähemmistölle, kapitalismi tarjoaa monille suotuisan mahdollisuuden ponnistella heidän jälkeensä.

Tutkitaan kapitalismia mistä näkökulmasta tahansa niin ei ole mitään syytä vaikeroida väitettyjen vanhojen hyvien aikojen katoamista. Vielä vähemmän on oikeutettua kaivata totalitaarisia utopioita, olivat ne sitten natsien tai Neuvostoliiton kaltaisia.

Tänä iltana avaamme Mont Pelerin yhteisön yhdeksännen tapaamisen. Tässä

tilaisuudessa on sopivaa muistaa, että tällaisissa tapaamisissa, joissa mielipiteitä, jotka ovat oppositiossa aikalaistamme enemmistöä ja niiden hallintoja kohtaan, voidaan esittää ja edistää, ovat mahdollisia ainoastaan vapauden ilmapiirissä ja vapaudessa, joka on läntisen sivilisaation kaikkein arvokkain tunnusmerkki. Toivotaan ettei tämä oikeus erimielisyyteen koskaan katoa.